

jaar zal er een schat aan materiaal te vinden zijn.

Wie wil, kan een bezoek brengen aan de Virtuele School (www.virtueleschool.nl) en eventueel een opdracht voor studenten aanleveren. Deze site biedt ook de mogelijkheid om vragen te stellen aan de projectleider van de Virtuele School, Maarten van der Burg.

Literatuur

Laan, E. van der, 'Mona Lisa heeft geen wenkbrauwen' Opdrachten bij *Stilleven Een tentoonstelling* van Ted van Lieshout' in: Themamnummer *Moer, Zin in Kunst: Kunstzinnig taalonderwijs*, 1999•3.

Barbara Koning:

De Virtuele School *Docenten in opleiding ontwikkelen voor docenten*

Barbara Koning is docente Nederlands in opleiding op de Educatieve Faculteit Amsterdam. De EFA heeft haar onderwijs aan studenten grondig herzien. Studenten volgen tegenwoordig Leerpraktijken (LP), waarin zij zelfstandig kennis en vaardigheden verwerven. Een van die LP's is de Virtuele School. Studenten ontwikkelen in deze LP op verzoek van docenten materiaal voor leerlingen (zie ook het artikel van Elsbeth van der Laan in deze Moer). Barbara Koning beschrijft in dit artikel hoe zij als docente in opleiding samen met een medestudente materiaal ontwikkelde op verzoek van Van der Laan en integreerde hierbij Taal en Kunst. De leerlingen presenteren hun mening en argumenten over kunst met een posterpresentatie.

Dat het voortgezet onderwijs verandert, zal niemand ontgaan zijn. Die veranderingen zijn niet alleen voel- en zichtbaar voor docenten en leerlingen uit het voortgezet onderwijs, maar ook voor docenten in opleiding. Onder die laatste categorie val ik. Ik ben docente Nederlands in opleiding en word iedere schooldag met de veranderingen in het onderwijssysteem geconfronteerd. Het belangrijkste voorbeeld van zo'n verandering, is de veranderde visie op het onderwijs: verwerking en reproductie maken plaats voor een benadering die de nadruk legt op het aanleren van vaardigheden. Met die veranderde visie op het onderwijs is het een logisch gevolg dat ook wij, de toekomstige docenten, mee veranderen.

Veranderingen binnen de Educatieve Faculteit Amsterdam (EFA) doen zich veelal voor op het gebied van kennisverwerving. Een student krijgt de kennis niet meer aangereikt, maar zoekt het zelf op/maakt het zichzelf

Het Traditionele onderwijs

Het leerstof-model

De docent actief
Frontaal onderwijs
Leerling volgt opdrachten op
Het onderwijzen van inhoud
Docent beoordeelt
Leerling volgt opdrachten op
Etc.

Zelfstandig leren

Het denken-en-doen-model

De leerling actief
Begeleidend onderwijs
Leerling reguleert eigen leergedrag
Onderwijzen van vaardigheden
Leerling reflecteert
De leerling kiest
Etc.

Afbeelding 1: Verschillen tussen leerstofmodel en denken-en-doen-model.

‘eigen’ door middel van bronnen en trainingen. Een voorbeeld hiervan zijn de zogenaamde Leerpraktijken (LP’s) waarin zelfwerkzaamheid en zelfstandigheid de voornaamste kenmerken zijn. De mate van zelfstandigheid berust grotendeels op het creëren van eigen leerdoelen. Studenten leren dus eigen leerdoelen te formuleren. Het is de verantwoordelijkheid van de student zelf, om zijn leerdoelen gedurende het leerproces na te streven.

De invoering van de LP’s gaan met de invoering van het dynamisch leerplan gepaard. Een LP voer je in samenwerking met medestudenten uit. Samenwerken is dus van belang. Tijdens zo’n LP verzorgen de docenten trainingen en bronnen. De docent geeft dus niet klassikaal les/college, maar treedt op als begeleider. Bij bronnen kun je denken aan het raadplegen van bijvoorbeeld boeken of het Internet en bij een training kun je denken aan een training in bijvoorbeeld overdrachtsvaardigheden of het maken van een cd-rom. Er wordt dus een grote mate van zelfwerkzaamheid verwacht van de student en dat moet leiden tot het realiseren van de door de student zelf geformuleerde leerdoelen.

LP Virtuele School

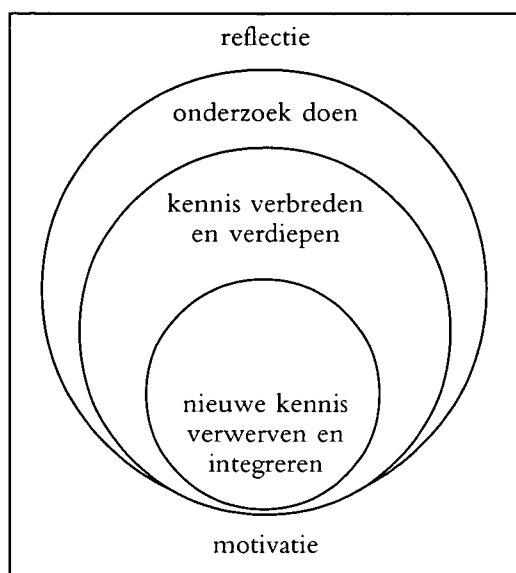
Een voorbeeld van een Leerpraktijk is de *Virtuele School*. Wij studenten, werden de nieuwe docenten van de virtuele Scholengemeenschap Virtus. Virtus werd voorzien van allerlei opdrachten, vragen en probleemstukken, die afkomstig waren van docenten Nederlands van het voortgezet onderwijs. Deze opdrachten bestonden uit problemen

die docenten ondervonden bij onderdelen van hun lesstof en waar zij aanvullend materiaal voor wilden hebben. Wij kregen de opdracht dit materiaal te ontwikkelen.

De achterliggende gedachte is dat wij, studenten, onze vaardigheden om lesmateriaal te ontwerpen verder ontwikkelen. Natuurlijk is het hierbij ook de bedoeling dat de toekomstige docent dat in samenwerking met anderen doet, met het zicht op het toekomstig functioneren als docent.

Bij het uitwerken van de taak maakten wij gebruik maken van een ‘denk- en leermodel’ dat *Leren in Dimensies* heet. Dit model is ontwikkeld door Robert J. Marzano. Marzano gaat uit van een *leerstof-paradigma* (het traditionele onderwijs) en een *denken-en-doen-paradigma* (het zelfstandig leren). Bij het leerstof-model, *leert* de leerling. Dat wil zeggen, hij *maakt* het maakwerk en *leert* het leerwerk. Dat betekent dat de leerprocessen in een ‘black box’ zitten. Dat is geen goede zaak. Vandaar dat er een nieuw model ontwikkeld is, namelijk: het denken-en-doen-model: leerlingen *denken over* en *handelen met* kennis. Op deze manier worden de leerinhouden volgens Marzano (ook zichtbaar in de onderwijsveranderingen in het voortgezet onderwijs en de EFA) sneller in het kennissysteem opgenomen. In afbeelding 1 staan de verschillen tussen deze modellen op een rijtje.

Het denk-en-leermodel van Marzano is een uitwerking van het model van het zelfstandig leren. In het leermodel van Marzano worden vijf verschillende, onderling afhankelijke manieren van denken en leren onderscheiden. Die verschillende manieren van denken en leren vat Marzano samen in het model *Leren in Dimensies* (zie afbeelding 2)

Afbeelding 2: Leren in dimensies.

- Dimensie 1: *Motivatie*
 Dimensie 2: *Nieuwe kennis verwerven en toepassen*
 Dimensie 3: *Bestaande kennis verbreden en verdiepen*
 Dimensie 4: *Toepassen van nieuwe kennis*
 Dimensie 5: *Reflecteren*

Dimensie 1 en 5 zijn altijd op de achtergrond van het leerproces aanwezig. De afgebeelde cirkels zijn geen scheidslijnen, noch zijn ze stappen in een proces. De verschillende manieren van denken treden min of meer tegelijkertijd op en helpt ons in te zien hoe gecompliceerd het proces *leren* eigenlijk is.

Taal en Kunst

De taken die verschillende docenten Nederlands naar de Virtuele School hadden gestuurd, werden verdeeld onder de studentenduo's. Mijn mede-studente en ik kozen voor de taak Taal en Kunst, afkomstig van docente E. van der Laan van de school Gerardus Majella. De taak had de volgende probleemomschrijving: 'Bij het kijken naar kunst hebben mensen altijd een oordeel (mooi, lelijk, verwarrend, mysterieus). Eén van de dingen die leerlingen moeilijk vinden is te vertellen *waarom* ze iets mooi of lelijk

vinden.' De doelgroep waren 23 mavoleerlingen uit leerjaar 1 en 2 van de Gerardus Majella Mavo in Utrecht.

De taak was voor ons om dit probleem op te lossen. Wij besloten een lessenserie te ontwerpen van vier lessen (twee blokken). Als bronnen voor die lessen gebruikten we het boek *Stilleven. Een tentoonstelling* van Ted van Lieshout en onze eerdere stage-ervaringen. Onze docent verzorgde een training over de theorie van Marzano. Die theorie werd ons inhoudelijk uitgangspunt.

De lessen zijn alle vier gebaseerd op het denken-en-doen-model van Marzano. Het model van Marzano hebben wij gebruikt naast het zogenaamde 'ovur-model' (Oriëntatie-Voorbereiding-Uitvoering-Reflectie), hetgeen de opbouw van een les weergeeft. De dimensies van Marzano kunnen in iedere fase van de les voorkomen. Ze zijn namelijk elk een metafoor van wat er in onze hersenen gebeurt als we aan het leren zijn. Het moet ons idee van *leren* aanscherpen en het moet ons in staat stellen om krachtige leeromgevingen in de klas te creëren.

Bij de ontwikkeling van de lessenserie Taal en Kunst hebben wij het volgende leerdoel voor ogen genomen: *Leerlingen zijn in staat hun persoonlijke visie (op westerse kunst) te beargumenteren.*

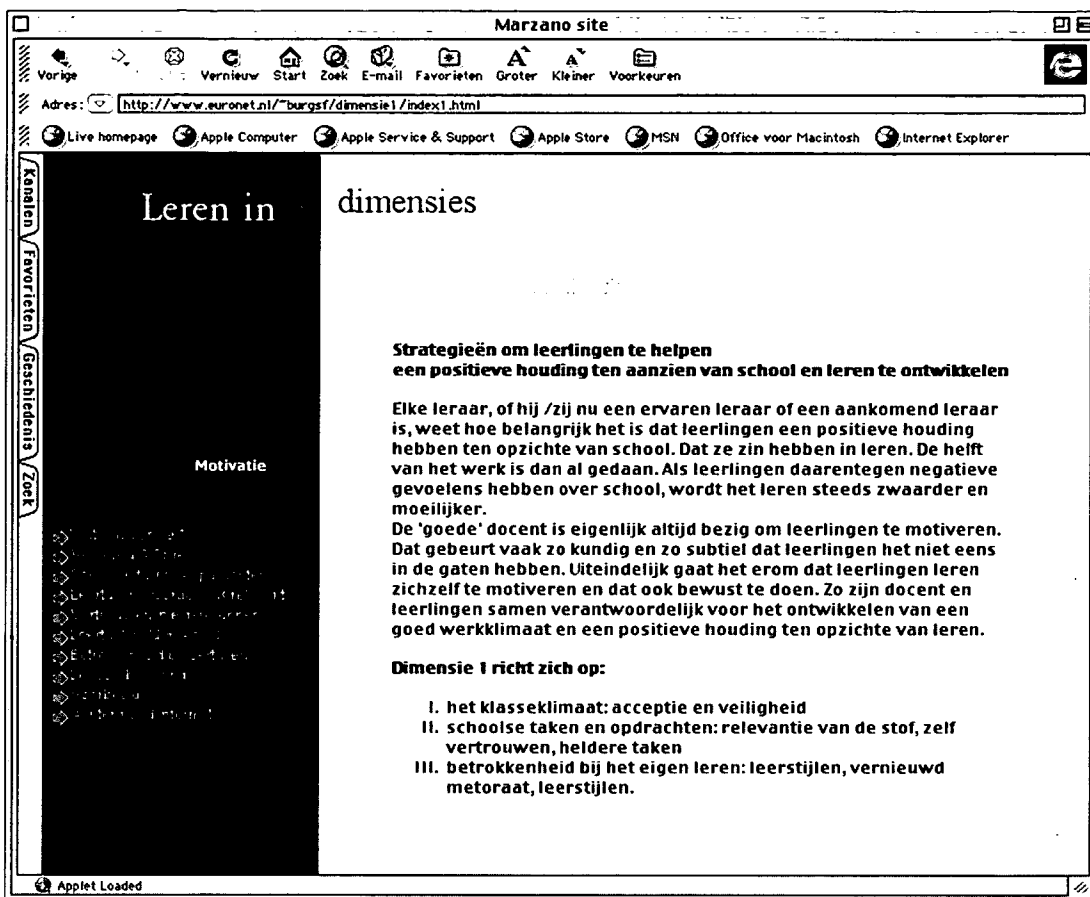
De realisatie van het leerdoel moet gemakkelijker worden, wanneer je bewust met leren en dus met het Marzano-model omgaat.

De lessenserie was grofweg als volgt opgebouwd:

- Blokkur 1 (les 1 en 2): beschrijven, mening geven en argumenteren;
- Blokkur 2 (les 3 en 4): beargumenteren van kunst, toepassing op schilderijen uit *Stilleven* en eindpresentatie.

Mening en argumentatie

De leerlingen moeten tijdens de eerste les een voorwerp hebben meegebracht van huis. Dat voorwerp gaan zij beschrijven. Vervolgens geven zij er een mening over. Hier zit de moeilijkheid: het beargumenteren van je mening. De docent schrijft links op het bord de feiten (dus de beschrijvingen) en rechts de

Afbeelding 3: De Marzanosite.

meningen. Daarna geeft de docent een korte uitleg over argumenteren (dimensie 2). Deze nieuwe kennis wordt geoefend door middel van afbeeldingen uit het boek *Stilleven* van Ted van Lieshout. De leerlingen moeten naar aanleiding van de afbeeldingen de volgende vragen beantwoorden: *Wat zie je?* (beschrijven), *Wat vind je ervan?* (mening geven) en *Waarom vind je dat?* (dimensie 3 en 4). De argumenten worden vergeleken met de argumenten die Ted van Lieshout geeft in zijn boek *Stilleven*.

Dimensie 1 in de theorie van Marzano geeft aanbevelingen om *zin in leren te krijgen, om gemotiveerd te worden en te blijven*. We hebben ervoor gekozen om leerlingen voorwerpen van huis mee te laten nemen. De achterliggende gedachte is dat alle leerlingen op deze manier gelijkwaardig bij de les betrokken

worden. Ook leren de leerlingen elkaar (via het voorwerp) beter kennen en zullen zij de verschillen in de klas (voorwerpen uit verschillende culturen/achtergronden) sneller accepteren. Bij de tweedeling van het bord hebben we gedacht aan de nieuwsgierigheid die het opwekt bij de leerlingen (dus betrokkenheid) en de meegenomen voorwerpen zullen een bijdrage leveren in de belangstelling en interesse.

In dimensie 2 wordt nieuwe kennis verworven en geïntegreerd. De leerlingen worden op een speelse wijze (namelijk de twee kolommen op het bord) geconfronteerd met de begrippen 'mening' en 'argument'.

Na al het 'denken' – moeten de leerlingen *het geleerde* vervolgens in dimensie 4 gaan 'doen' / *toepassen* in de opdrachten (de vragen naar aanleiding van de tekst van Ted van Lieshout). Dimensie 5 vormt de voorwaarde

voor het leren en moet een gewoonte worden in het leerproces.

Kunstonderzoek en presentatie

In het tweede blokuur vormen de leerlingen groepjes van vier personen. De docent deelt een bundeltje uit met gekopieerde schilderijen uit het boek *Stillevan* (eventueel kunnen een paar kleurenkopieën op het bord gehangen worden). De groepjes kiezen een schilderij uit dat hen het meeste aanspreekt. Dan krijgen zij de opdracht om naar de bibliotheek te gaan en daar zo veel mogelijk over het schilderij en de kunstenaar op te zoeken. Denk hierbij aan plaatjes, zinnen of woorden. Via internetsites kunnen leerlingen ook informatie vinden.

In de tweede helft van het blokuur krijgen de leerlingen een groot tekenblad en plakken daar hun afbeelding op. Dan bespreken zij met elkaar welke gevonden zinnen, woorden en plaatjes er op het blad mogen worden geschreven/geplakt (geen criteria, als het maar met het schilderij of de kunstenaar te maken heeft). Tot slot presenteert het groepje hun blad. Voor de presentatie begint schrijft de docent drie vragen op het bord die de leerlingen in hun presentatie moeten behandelen:

- 1 Wat is de naam van de kunstenaar en het kunstwerk?
- 2 Wat zie je (van links naar rechts)?
- 3 Wat vind je ervan? Waarom (geef minimaal 2 argumenten)?

Eén leerling uit het groepje behandelt vraag 1 en 2, alle anderen geven (met behulp van de opgeplakte woorden, zinnen en plaatjes) een antwoord op vraag 3. Beoordeling vindt plaats middels klassenjurering.

In dit blokuur is gelegenheid tot groepswerk. Dit is een belangrijk aspect in het creëren van een gemotiveerde houding ten opzichte van de leerstof en ten opzichte van de medeleerling (dimensie 1). Bij groepswerk wordt op meer dan alleen cognitieve vaardigheden een beroep gedaan. Leerlingen moeten goed kunnen luisteren naar elkaar, eerlijk het werk verdelen, iets aannemen van een ander en niet altijd haantje de voorste willen zijn. Bij de groepsindeling kan de docent ook zelf bepalen welke leerlingen er bij elkaar zitten:

in het buitenschoolse leven hebben de leerlingen het ook niet altijd voor het kiezen met wie ze moeten samenwerken.

De nieuwe kennis (dimensie 2) wordt verworven door de opdracht die zij in de bibliotheek (misschien middels internet) moeten uitvoeren. Als de leerlingen hiervoor bijvoorbeeld een instructieles over 'het zoeken van informatie' hebben gevolgd, dan passen zij die vaardigheid direct toe in een werkelijke situatie (dimensie 4). De docent kan de leerling helpen bij het reflecteren van de leerstof (dimensie 5) door bijvoorbeeld de opdrachten na te bespreken. Bij persoonlijke reflectie kun je denken aan confronteren van de leerling met zijn (leer)gedrag: heb ik goede bronnen gebruikt, heb ik goed samengewerkt?

Tot slot

Waar de Leerpraktijken vorig jaar nog iets nieuws waren (en toen ook nog Nieuwe Leerpraktijken heetten), zijn ze nu een begrip geworden. Studenten volgen geen colleges meer, maar trainingen. Zij maken zich de leerstof eigen, door het raadplegen van bronnen. Per jaar vervul je ongeveer vijftien LP's, waarbij je begeleid wordt door de desbetreffende docenten. LP-onderwijs is praktijkgericht onderwijs dat in samenwerkingsverbanden plaatsvindt. Leren gebeurt niet meer individueel, maar is een groepsproces. Marzano ondersteunt deze gedachte. Hij staat achter het onderwijs waarin de docent begeleider is van een leerproces en waarin leerlingen zelfstandig functioneren. LP-onderwijs aan de EFA kun je vergelijken met de Tweede Fase in het voortgezet onderwijs: studenten passen in groepsverband vaardigheden toe en discussiëren en reflecteren achteraf over de eindresultaten.

Zullen de onderwijsveranderingen écht onderwijsverbeteringen zijn? Alleen de tijd kan ons daar een eerlijk antwoord op geven.